

Norjan kuningas

Negatiivinen individuaatio, sankarimyytti ja psykopaattinen narsismi Anders Behring Breivikin elämässä ja suhteessa äärimmäiseen väkivaltaan

Harri Virtanen

TIIVISTELMÄ

Negatiivinen individuaatio ja sankarimyytti ovat kehityspsykologisia käsitteitä. Ne voidaan yhdistää objektisuhdeteoriaan ja psykopatologiaan. Negatiivinen individuaatio tarkoittaa psykologisen kehityksen pysähtymistä ja vääristymistä ja aggression muodostumista määrääväksi psyykkiseksi systeemiksi. Viha on keskeinen elementti psykopaattisessa narsismissa (Stephen Diamond) ja pahanlaatuisessa narsismissa (Otto Kernberg). Sekä Diamond että Kernberg kytkevät narsistisen persoonallisuusrakenteen antisosiaaliseen, psykopaattiseen persoonallisuuteen kuvatakseen äärimmäistä väkivaltaa. Freudin mukaan rakkaus (libido) ja viha (kuolemanvietti) ovat psyyken keskeisiä motivaatiosysteemejä. Jung käsitti libidon elämänvoimana yleisesti, ei vain seksuaalisena viettinä. Erilainen käsitys libidosta oli yksi syy Jungin ja Freudin suhteen särkymiseen. Jung kirjoittaa pahuudesta ja varjosta, mutta ei esitä teoriaa, jonka avulla voisi rakentaa yhteyden metaforisesta varjon käsitteestä psykopatologiaan ja psykiatriaan. Tutkin psykodynaamisia käsitteitä 'kuolemanvietti' (Freud) ja 'varjo' (Jung) affektiteorian ja objektisuhdeteorian valossa. Kysyn myös, miten ideologia ja fantasia kytkeytyvät äärimmäiseen väkivaltaan ja miten narsistiset persoonallisuusrakenteet voivat johtaa niin erilaisiin tuloksiin kuin Steve Jobsin ja Anders Behring Breivikin kohdalla?

Johdanto

Negatiivinen individuaatio on kehityspsykologinen käsite. Individuaatio tarkoittaa koko elämän mittaista persoonallisuuden kehitystä – ei vain toisen elämänpuoliskon kehitystä, niin kuin se joskus ymmärretään. Negatiivinen individuaatio kuvaa kehitystä, joka estyy tai menee radikaalisti pieleen. Negatiivinen individuaatio voi olla destruktiivista. Se luo omat symbolinsa ja etsii oikeutusta ja tarkoitusta ideologioista tai uskonnoista. Sen juuret ovat varhaisessa vuorovaikutuksessa. Narsistiset ja antisosiaaliset persoonallisuusrakenteet liittyvät negatiiviseen individuaatioon. Vihasta voi tulla psyyken keskeisin sisältö. Negatiiviseen individuaatioon liittyviä psykodynaamisia käsitteitä 'varjo' ja 'kuolemanvietti' tutkin affektiteorian ja objektisuhdeteorian valossa Otto Kernbergin mukaan.

Aluksi esittelen sankarimyyttiä sillä tavalla kuin Jung kuvaa sitä *Symbols of transformation* -tekstissään. Se on myytti psykologisesta kehityksestä. Sankarin arkkityyppi on kreikkalaisen jumaltaruston puolijumala Herakles. Sankarimyyttiä tarvitaan erilaisissa kehityspsykologisissa siirtymävaiheissa. Se kertoo psyykkisen energian muuttumisesta eri elämänvaiheissa ja kytkeytyy pohjimmiltaan affektiteoriaan. Affektit ovat viettien rakennuspalikoita. Viettien energia tulee affekteista. Jung kirjoittaa myös individuaatiosta viettinä.

Sitten keskustelen psykopaattisesta (Diamond) ja pahanlaatuisesta (Kernberg) narsismista. Sekä Stephen Diamond että Otto Kernberg rakentavat yhteyttä narsistisen ja antisosiaalisen persoonallisuuden välille. Molempien persoonallisuushäiriöiden pohjalla ovat viha ja aggressio -ongelmat niin keskeisesti, että voitaisiin puhua vihahäiriöistä.

Kiinnostavaa on, että kahden psykodynaamisen teorian suurimmat erot syntyivät juuri psyykkistä energiaa koskevista näkemyksistä. Kuolemanvietti ja varjo ovat ne perinteiset käsitteet, jotka psykodynaamiset teoriat tarjoavat väkivallan ja vihan ymmärtämiseen. Rollo Mayn käsite 'daimoninen' käsittää ihmismielen tuhoavana ja luovana yhtä aikaa. Ehkä individuaatiotakaan ei tulisi tarkastella luonteeltaan joko positiivisena tai negatiivisena. Arkkityyppisenä psyyken prosessina sen tuhoava ja luova mahdollisuus voivat olla läsnä koko ajan. Individuaatio on epätäydellistä parhaissakin olosuhteissa.

Osoitan, miten ideologia voi liittyä psykopaattiseen narsismiin ja miten ne voivat olla tuhoisa yhdistelmä. On myös eettisesti tärkeää nostaa esiin kysymys pahuudesta psykologisena ilmiönä ja miten ymmärrämme sen yhteiskunnallisesti, psykologisesti ja kliinisesti.

Sankarimyytti

Jungin *Wandlungen und Symbole der Libido (Symbols of transformation)* julkaistiin vuonna 1912. Sen jälkeen tekstiä on muutettu useita kertoja. Teksti johti Jungin ja Freudin välirikoon. Jungin täytyi olla tietoinen tästä

kirjoittaessaan tekstiä, koska hänen libido-teoriansa erosi niin voimakkaasti Freudin näkemyksestä. Se on tietoinen irrottautuminen isähahmosta.

Englanninkielinen käännös julkaistiin vuonna 1916 otsikolla *Psychology of the unconscious: a study of the transformations and the symbolism of the libido, a contribution to the history of the evolution of the thought*. Uusi versio julkaistiin kootuissa teoksissa 1952 saksaksi ja 1956 englanniksi otsikolla *Symbols of transformation*.

Teksti perustuu Miss Millerin fantasioihin ja näkyihin. Jung ei koskaan tavannut Miss Milleriä, jonka tuottama materiaali oli sankarimyytin ja libido-teorian ydin.

Freudin (1923/1959) mukaan kaksi viettiä, tai viettiryhmää, hallitsi tiedostamatonta, libido ja kuolemanvietti. Seksuaalisuus ja destruktiivisuus kattavat kaikki tiedostamattomat motiivit. Jungin käsitys tiedostamattomasta ei ollut yhtä dualistinen. Jungille libido merkitsi psyykkistä energiaa ylipäänsä, ja tiedostamaton saattoi myös olla muutoksen ja inspiraation lähde – tuhoavuuden lisäksi.

Sankarimyytti voidaan tulkita kehityspsykologisena myyttinä: siirtymävaiheissa tarvitaan sankarin ominaisuuksia, jotta vanha voidaan jättää taakse ja uusi valloittaa. Näin ollen sankarimyytti liittyy individuaatioon, yksilön kehityksen siirtymävaiheisiin. Sankarimyytissä on kysymys yksilön erottautumisesta hoivafiguurien, vanhempien, maailmasta. Jungin mukaa sankarimyytillä on eri merkitys, kun puhutaan nuoruudesta tai toisen elämänpuoliskon siirtymistä. Nuoruudessa sankarimyytti liittyy eroon ja itsenäistymiseen. Toisella

elämänpuoliskolla on tärkeää integroida kontraseksuaaliset psyyken elementit, jotta libido (psyyskinen energia) pysyisi elävänä. Tietoisien ja tiedostamattoman välinen suhde tulee tärkeäksi. Tässä vaiheessa äiti-symboli ei enää viittaa takaisin alkuun vaan tulevaisuuteen, kohti tiedostamatonta, luovaa matrixia. Paluu äitiin merkitsee egon ja tiedostamattoman välisen suhteen luomista. Tässä Jung liittyy sankarimyytiin individuaatioon, jonka päämäärä toisella elämänpuoliskolla on egon ja itsen, tietoisien ja tiedostamattoman välisen suhteen luominen. (Jung 1912/1952.)

Neumannille (1970) sankari edustaa egoa. Kehitys, jota sankarimyytissä kuvataan, edustaa egon kehitystä. Koska sankari on jumalankaltainen hahmo, hän on myös itsen symboli. (Jung 1912/1952, kpl 611.)

Kerron kolme tarinaa, jotka liittyvät sankarimyyttiin. Kerron Herakleesta, kreikkalaisesta puolijumalasta, Steve Jobsista ja Anders Behring Breivikistä. Keskustelen näistä tarinoista suhteessa sankarimyyttiin, sillä tavalla kuin se esiintyy Jungin *Symbols of transformation* -tekstissä. Mitä yhteistä on näillä kolmella tarinalla? Yksi on kreikkalainen jumala, toinen loi Applen tietokoneet ja kolmas tappoi 77 ihmistä Norjassa. Herakleen tarinaan kuuluu epätyypillinen syntymä, urotekoja, valtavia vastuksia – lähinnä äitihahmon asettamia – kokemus molemmista sukupuolista, väkivaltaa ja rakkautta. Steve Jobs on mukana myönteisenä esimerkkinä. Vaikka hänen persoonallisuusrakenteensa oli elämäkertatietojen mukaan narsistinen, hänen grandiositeettinsä ja aggressionsa kanavoituivat luovalla tavalla. (Isaacson 2011.) Hän pystyi synnyttämään ja pitämään ihmissuhteita, ja hänen fantasiansa muuttaa maailmaa oli positiivinen.

Anders Behring Breivikin tapauksessa persoonallisuusrakenteeseen liittyi tuhoava fantasia, jonka hän määrätietoisesti toteutti ideologiansa kannattelemana.

Sankarin epätavallinen syntymä ja lapsuus kertovat siitä, että sankari on jotakin muuta kuin tavallinen ihminen. Hänen lapsuudessaan on jotakin mysteerinomaista. Hän voi olla puolijumala, kuten Herakles, tai valittu, kuten Steve Jobs. Sankari luo itsensä. Hän on oma isänsä. Oikealla isällä ei ole merkitystä. Oikea isä puuttuu sekä Jobsin että Breivikin elämästä. Sankarin mytologisessa elämässä on usein kaksoisvanhemmuuden teema.

Anders Behring Breivik syntyi Osllossa vuonna 1974. Ensimmäisen ikävuotensa hän eli Lontoossa vanhempiensa kanssa. Hänen isänsä on diplomaatti ja äiti on sairaanhoitaja. He erosivat, kun Anders oli vuoden vanha. Hänen isänsä taisteli huoltajuudesta oikeudessa, mutta hävisi. Breivik kirjoittaa manifestissaan, että lapset tulisi antaa avioerossa aina isälleen. (Breivik 2011.) Kun Breivik oli kolmen neljän vuoden ikäinen, hänen äitinsä otti yhteyttä psykiatriin, mutta materiaali ei näiltä osin ole ollut julkista (Husby & Sørheim 2011.) 22-vuotiaana Breivik alkoi eristäytyä. Hän muutti äitinsä luo tietokonebisnesten ajaututtua konkurssiin säästääkseen rahaa terrori-iskua varten. Hän alkoi suunnitella terrori-iskua, jonka hän toteutti 22. heinäkuuta 2011. Niihin aikoihin hänen sairautensa alkoi. Oman arvionsa mukaan hän oli ennen 22. ikävuotta hyvä, mutta sen jälkeen briljantti. Hän kertoo radikalisoitumisestaan. (Breivik 2011.)

Hän jätti voimakkaan pommin Oslon hallituskortteliin. Sen jälkeen hän ajoi Utøyan saarelle, missä 536 sosiaalidemokraattista nuorta piti kokousta. Breivik ampui siellä 69 ihmistä. Hänen mukaansa saarella ei ollut siviilejä vaan multikulturalisteja marxisteja. Hänen hihassaan luki ”The marxist Hunter”. Aseensa hän oli nimennyt skandinaavisen mytologian sankareiden mukaan. (Husby & Sørheim 2011.) Hänen tekoaan motivoi rakkaus Norjaa kohtaan. Hän halusi olla täydellinen ritari, ja hänen lopullinen päämääränsä on tulla Norjan kuninkaaksi. (Breivik 2011.)

Steve Jobs syntyi vuonna 1955. Hänen äitinsä Joanne Schible, rakastui Abdulfattah Jandaliin, joka oli syyrialainen ja muslimi. Joannen perhe ei hyväksynyt heidän avioliittoaan, joten lapsi päätettiin antaa adoptoitavaksi. Äiti löysi lakimiesperheen, joka ei kuitenkaan halunnut poikalasta. Sitten löytyivät Paul ja Clara Jobs. Adoptio oli auki, vaikka lapsi jo asui uusien vanhempiansa luona, koska Paul ja Clara eivät olleet akateemisia. Adoptio varmistui vasta kun he lupasivat maksaa Steven koulutuksen. (Isaacson 2011.)

Steve Jobs oli hylätty, valittu ja epätavallinen. Hänen uudet vanhempansa puhuivat adoptiosta avoimesti ja kertoivat Stevelle, että he olivat valinneet hänet. Kun Steve Jobs oli 23-vuotias, hän hylkäsi oman tyttärensä. Hän oli samanikäinen kuin hänen biologinen isänsä oli hänen syntyessään. Lapsen äiti sanoi, että Steve oli täynnä murskaantunutta lasia. Jobsin ystävät kertovat, että hylkäämisen teema oli keskeinen hänen elämässään. Jobs kielsi tämän elämäkerrassaan. (Isaacson 2011.) Hän sanoo, että hänen kasvatusvanhempansa ovat hänen oikeat vanhempansa tuhatprosenttisesti. Jobs meni naimisiin vuonna 1991.

Hän halusi muuttaa universumin, jättää jäljen. Hän halusi vallankumouksen tietokonebisneksessä. Hänen suurin unelmansa oli yhdistää luovuus ja teknologia.

Hänen työtoverinsa kertovat vääristyneestä todellisuudesta, jonka Jobs kykeni luomaan ympärilleen. Hän pystyi manipuloimaan ihmisiä. Hänen näkemyksensä oli varsin mustavalkoinen: ihmiset olivat joko jumalia tai persereikiä ja tämä käsitys saattoi muuttua äkisti. Hänen raivokohtauksensa olivat myös tunnettuja. (Isaacson 2011.) Nämä ominaisuudet viittaavat narsistiseen persoonallisuuteen. Steve Jobs kuoli vuonna 2011 yhtenä maailman rikkaimmista ihmisistä.

Mytologista materiaalia ja yksilöpsykologiaa ei voi suoraan verrata, mutta silloin kun yksilö ilmaisee kollektiivista materiaalia, sitä on mahdollista tulkita myytin avulla. Sankarimyytti voidaan ymmärtää “ tiedostamattoman draamana, jonka voi nähdä vain projektioidissa” (Jung 1912/1952 kpl 611; kaikki suomennokset ovat artikkelin kirjoittajan) ja yksilöpsykologisenä taustamateriaalina.

Äitihahmolla on suuri rooli Jungin sanakarimyytin tulkinnassa. Äitisuhteella on suuri merkitys myös Breivikin psykologisessa kehityksessä. Breivik kertoi psykiatreille toivovansa, ettei äiti tulisi oikeussaliin, koska äiti on ainoa joka voisi provosoida hänen tunteitaan. (Husby 2011.) Hän kirjoittaa manifestissaan, että äiti on hänen Akilleen kantapäätänsä. Äiti kertoo toivoneensa pojastaan lääkäriä tai poliisia. Tekonsa Breivik suoritti valepoliisin asussa.

Herakleen koko elämää sävytti Heran, Zeuksen puolison, viha. Hera halusi estää Herakleen syntymän. Myöhemmin Herakles tuotiin Heran luo, mutta Hera ei tunnistanut tätä. Hera imetti vauvaa, mutta vauva imi niin kovaa, että se satutti Heraa. Heraa työnsi vauvan pois ja hänen maitonsa levisi taivaan kannelle ja muodosti linnunradan (Milky Way). Herakles kuitenkin sai vähän maitoa ja sitä kautta yliluonnolliset voimat. Kun veljekset olivat kahdeksan kuukauden ikäisiä, Hera lähetti kaksi käärmettä heidän makuuhuoneeseensa. Herakles tappoi käärmeet ja leikki kuolleilla käärmeillä kuin leluilla. Herakles on tunnettu uroteoistaan, joiden taustalla usein vaikutti Hera.

Sankarin on taisteltava lohikäärmettä vastaan. Lohikäärme edustaa äitihahmoa tai uhkaavaa tiedostamatonta. Se on samanaikaisesti sekä este että kaipauksen kohde, hyvä objekti, joka puuttuu. Se voi myös olla inestitoive, jonka Jung tulkitsi metaforisesti, päinvastoin kuin Freud. "Inestitoive on toive olla aikuistumatta, elää Eedenin puutarhassa ikuisesti...Sankari on arkkityyppinen energia, joka tappaa lohikäärmeen (inestitoiveen) ja vapauttaa prinsessan (sielun), jotta elämä voisi mennä eteenpäin." (Stein 2006, 207.) Sankarin kaipauksen kohde on "hyvä äiti", lohikäärmeen vastakohta. Hänen voittonsa äitihahmon demonisesta representaatiosta on aina väliaikainen. Mytologisella tasolla äitihahmon aspektit ovat voimakkaasti mukana sankarin elämässä. Hera on Herakleen tarinan alkulähde ja urotekojen taustavaikuttaja. Äitihahmo on demoni, joka haastaa sankarin urotekoihin ja laittaa esteitä hänen polulleen.

Sankarimyytti kertoo myös libidon, elämänvoiman, muutoksesta. Kun sankarin pitkä merimatka alkaa, libido regressoituu. Matka alkaa lännestä ja päättyy itään

– samaa metaforaa Jung käyttää myös individuaatiosta. Matkan aikana sankari saattaa käyttää tulta tuhotakseen hirviön. Tuli merkitsee tietoisuutta. Matka ei merkitse ainoastaan regressiota – regressoitunut ego voi löytää aarteen. Riskinä on egon katoaminen. Jungin mukaan libidon regressoituminen voi ilmetä depressiona. Sankarin myyttinen matka on kuin pakollinen sisäänpäin kääntyminen, putoaminen menneisyyteen. Depression sisältö pitäisi tehdä tietoiseksi. ”Tämä voidaan tehdä vain regressoitumalla tietoisesti depressiivisen tendenssin mukana ja integroimalla aktivoituneet muistot tietoiseen mieleen – mikä oli myös depression alkuperäinen tarkoitus.” (Jung 1912/1952, kpl 625.)

Sankari toimii depressiota vastaan. Stephen Diamond kirjoittaa sadistisesta projektiivisesta identifikaatiosta, kun yksilö toimii sen vihan vallassa, joka todellisuudessa on suunnattu sisäisiä objekteja vastaan. Hän näkee myös taistelun depressiota vastaan väkivaltaisten tekojen taustalla. Tässä sanakarimyytti ja persoonallisuuden negatiivinen kehitys yhdistyvät narsistiseen ja antisosiaaliseen persoonallisuushäiriöön ja kuolemanviettiin.

Antisosiaalisessa persoonallisuushäiriössä manipulatiivinen, loukkaava ja aggressiivinen käytös palvelee tiedostamatonta tarkoitusta aiheuttaa toisille kokemus samoista pelon tunteista, hylkäämisestä, uhriutumista, kauhusta ja petoksesta, jotka pahantekijä aiheutti lapsuudessa itselle. Se on luonteeltaan sadistista projektiivista identifikaatiota; tiedostamatonta tai semi-tietoista vihan ilmaisua vanhempia, maailmaa, Jumalaa ja itseä kohtaan(...)

Niin kauan kuin affektit, kompleksit ja ristiriidat pysyvät tiedostamattomina, neuroottinen käytös toistaa itseään loputtomasti. Sosiopaatin normit ylittävä stimulaation hakeminen johtuu ainakin osittain kroonisesta depressiivisestä tilasta (...)
Välttääkseen uppoamista tähän depressiiviseen mutaan tarvitaan jatkuvaa intensiivistä stimulaatiota, addiktiivista jännitystä ja adrenaalipurkauksia, jotka syntyvät lain rikkomisesta, riskinotosta,

päihteiden käytöstä ja väkivallasta.
(Diamond 2003, 30–32.)

Diamond ei mainitse kuolemanviettiä, mutta kirjoittaa toiston pakosta, joka on yksi kuolemanvietin itsetuhoisista funktioista. Hän kritisoi sekä Freudia että Jungia siitä, että viha ja raivo ovat merkityksettömässä asemassa heidän teorioissaan ja kliinisessä työssään (Diamond 2003). Kuolemanvietti voi ilmentyä tiedostamattomana samaistumisena trauman lähteeseen. Yksilö samaistuu pahantekijään ja projisoi uhriutumisen. Maailmasta tulee yksinomaan pahantekijän ja uhrin suhteen kuva. (Kernberg 2012.)

Symbols of transformationin lopussa Jung kirjoittaa uhrauksesta. Kristinuskossa sankari uhraa itsensä. Muita uhreja ovat neitsyt, vastasyntynyt, eläinuhrit, kastaatio tai ympärileikkaus. Uhraamalla luovutaan libidosta, jotta se voisi uudistua. Uhrissa tietoisuus luopuu voimastaan ja omistuksistaan tiedostamattoman hyväksi. (Jung 1912/1952.) Uhrin symboliikka esiintyy myös negatiivisen individuaation kuvastossa.

Psykopaattinen (pahanlaatuinen) narsismi

Stephen Diamondin mukaan narsistinen haavoittuminen on sekä narsistisen että antisosiaalisen persoonallisuushäiriön taustalla. Hän kutsuu patologista ja potentiaalisesti tappavaa narsististen ja antisosiaalisten piirteiden yhdistelmää psykopaattiseksi narsismiksi. Sekä narsistinen että antisosiaalinen persoonallisuushäiriö voidaan parhaiten ymmärtää viahahäiriöinä, joiden

taustalla on aggression krooninen kieltäminen tai tukahduttaminen varhaisesta lapsuudesta lähtien. (Diamond 2012.)

Otto Kernberg esitteli käsitteen pahanlaatuinen narsistinen syndrooma (malignant narcissism syndrome) vuonna 1984. Kernberg löysi potilasryhmän, joka voitiin diagnosoida narsistisen persoonallisuushäiriön ja antisosiaalisen persoonallisuushäiriön välille. Pahanlaatuisen narsismin syndrooma on määriteltävissä yhdistelmäksi narsistista persoonallisuushäiriötä, antisosiaalista käyttäytymistä sekä aggressiota ja sadismia, joka suunnataan toisia kohtaan tai ilmaistaan erityisen näyttävässä itsetuho-/tuho-projekteissa, itsemurhayrityksissä ja voimakkaassa paranoidisessa orientaatioissa. (Kernberg 1992.)

Tämä antisosiaalisen käyttäytymisen ulottuvuus yhdistää narsistisen persoonallisuushäiriön ja antisosiaalisen persoonallisuushäiriön. Kliinisestä näkökulmasta ensimmäinen merkki antisosiaalisen persoonallisuushäiriön olemassaolosta on narsistinen persoonallisuushäiriö. (Kernberg 1992.) Tämä dimensio näiden persoonallisuushäiriöiden väliltä puuttuu psykiatrisista diagnooseista. Kernberg ja muut psykoanalyttikot (Winnicott, Kohut, Fromm, Diamond) ovat yhdistäneet vihamielisyyden, vihan ja raivon narsistiseen persoonallisuushäiriöön. Viha on ydintunne vakavissa persoonallisuushäiriöissä.

Patologinen narsismi on yksi inhimillisen pahuuden muodoista. Se on voimakkaasti yhteydessä raivoon. Tiedämme, että patologinen narsismi syntyy epäsovinnasta, riittämättömästä tai traumaattisesta vanhemmuudesta ensimmäisen viiden ikävuoden aikana, esi-oidipaalissa vaiheessa; deprivatio tai emotionaalinen trauma

tämän herkän kehityksellisen jakson aikana haavoittaa vakavasti lapsen psyykeä, aiheuttaen häiriintyneitä käsityksiä itsestä ja maailmasta. (Diamond 2003, 29.)

Potilaat, joilla on pahanlaatuinen narsistinen häiriö, voivat olla lojaaleja, huolehtia muista ja tuntea syyllisyyttä päinvastoin kuin äärimmäisestä antisosiaalisesta persoonallisuushäiriöstä kärsivät. He voivat kokea muut ihmiset moraalisisina olentoina, ja heillä voi olla realistinen suhde omaan menneisyyteensä sekä tulevaisuuden suunnitelmia. Heidän sadisminsa voi tulla ilmaistuksi tietoisessa, aggressiivisessa, itseä vahvistavassa ideologiassa. Paranoidinen orientaatio ilmenee siinä, miten he kokevat toiset idoleina, vihollisina, tai hulluina liioitellulla tavalla. (Kernberg 1992) Jungilaisessa terminologiassa tätä kutsuttaisiin varjo-projektioksi. Jotkut myös rationalisoivat antisosiaalisen ideologian tai käytöksen fundamentalistiseen ideologiaan tai ääriliikkeisiin.

Kuolemanvietti

Koska aggressio on keskeinen psyyken motivaatiosysteemi, se on aina läsnä. Sen perustana ovat primaarit negatiiviset affektit. Mutta se palvelee kuolemanviettiä vain silloin, kun se muodostuu dominoivaksi ja kun sen päämäärä on kaikkien merkittävien objektien representaatioiden eliminoiminen ja tässä yhteydessä myös itsen tuhoaminen. (Kernberg 1992, 214.)

Affektit ovat primaareja psykobiologisia viettien rakennuspalikoita ja varhaisimpia motivaatiosysteemejä. (Kernberg1992.)

Sankarimyytissä libidon kohdetta tarvitaan ja halutaan. Myös sen tuhoa tarvitaan ja halutaan. Vihamielisyyden äärimmäinen muoto vaatii objektin fyysistä tuhoamista, ja se voi ilmentyä murhana tai objektin radikaalissa väheksymisessä. Se voi yleistyä symboliseksi kaikkien objektien tuhoksi. (Kernberg 1992.)

Freud erotti viisi perustavanlaatuista funktiota kuolemanvietissä. Ne ovat toistonpakko, sadismi ja masokismi, negatiivinen terapeuttinen reaktio, itsemurha vakavassa depressiossa sekä tuhoavat ja itsetuhoiset kehityskulut ryhmäprosesseissa ja niiden sosiaalisissa sovelluksissa. (Freud 1923/1959.) Nämä itsetuhoiset funktiot synnyttävät psyyken määräävän motivaatiosysteemin. (Kernberg 1992.)

Vihamielisyyden kognitiivinen aspekti on krooninen ja vakaa toisin kuin yksittäisissä raivokohtauksissa. Ensisijainen päämäärä on tuhota objekti. Vihamielisyys ei kuitenkaan aina ole patologista: vastauksena objektiiviseen, oikeaan vaaraan, vihamielisyys on raivon normaalia muuntamista sellaiseen muotoon, joka eliminoi vaaran. Mutta tiedostamaton motivaatio vahvistaa vihan intensiteettiä. Kun se ilmenee kroonisena persoonallisuudenpiirteenä, se heijastaa aina aggression psykopatologiaa. Vihamielisyys nousee raivosta, aggressio-klusterin ensisijaisesta affektista. Kun se muodostaa itseä ja muita kohtaan ylitsepääsemättömän dominanssin, voimme kutsua sitä kuolemanvietiksi. (Kernberg 1992; 2012.)

Missä olosuhteissa aggressio sitten muodostuu psyyken dominoivaksi motivaatiosysteemiksi? Kernberg vastaa, että on olemassa geneettisesti määräytyvää dominanssia negatiivisten affektien aktivoitumisessa ja riittämätöntä kognitiivista affektien käsitteellistämistä. Turvaton kiintymyssuhde voi merkittävästi lisätä negatiivisten affektien aktivoitumista. Myös traumaattiset kokemukset lapsuudessa ja epäorganisoituneet perherakenteet ovat yhteydessä vakavien persoonallisuushäiriöiden kehittymiseen. Mutta kaikilla potilailla ei tällaista taustaa ole.

Pahanlaatuisen narsismin syndrooma (Kernberg 1992), destruktiivinen narsismi (Britton 2003; Steiner 2009), patologinen organisaatio (Steiner 1993), negatiivinen narsismi (Green 1983), psykopaattinen narsismi (Diamond) ja negatiivinen individuaatio (Virtanen 2011) kuvaavat kaikki ilmiötä, jossa yhdistyvät intensiivinen aggressiivinen affekti (kuolemanvietti, varjo) ja narsistisen persoonallisuuden erityinen sisäistettyjen objektisuhteiden rakennelma. Tässä yhdistelmässä aggressio voi muuttua tiedostamattoman dominoivaksi motivaatiosysteemiksi. Fantasia tietynkaltaisesta tuhosta alkaa syntyä. Ja tällä fantasialla on symbolista merkitystä.

Nationalismi, fasismi, uskonnollinen fundamentalismi, rasismi ja liberaali kapitalismi ovat ideologioita, jotka houkuttelevat kuolemanviettiä toteutumaan. Tuhoavat ja itsetuhoiset kehitykset ryhmäprosesseissa ja niiden sosiaaliset implikaatiot kuuluivat Freudin kuvaukseen kuolemanvietistä. Kulttuuriset ja sosiaaliset ongelmat väkivallan ja organisoidun väkivallan kanssa meidän historiassamme ja nykypäivässä osoittavat, ettei kuolemanvietin, aggression,

varjon tai pahuuden ongelmaa voi sivuuttaa analyyttisen psykologian teoriassa eikä kliinisissä käytännöissä.

Varjo

Jungille pahuus on tietoisien ajattelun kategoria. Pahuus ei ole todellisuuden ominaisuus, se on arvostelukyvyn kategoria, kirjoittaa Murray Stein esipuheessaan *Jung on evil* -kirjassa. ”Olla eettinen vaatii työtä, ja se työ on olennainen inhimillinen tehtävä.” (Stein 1995, 109.) Persoonallisen ja kollektiivisen varjon tuntemus, varjo-projektoiden takaisin vetäminen ja moraalisten arvioiden testaaminen on eettistä työtä. Moraalisen arvioimisen taakka on asetettu tietoisuudelle, egolle.

Varjon käsite liittyy tiedostamattoman teoriaan sekä Jungin typologiaan. Sillä on sekä persoonallinen että kollektiivinen aspekti. Varjo edustaa enimmäkseen persoonallista tiedostamatonta, mutta sillä on arkkityyppinen, kollektiivinen elementti. (Jung 1951/1959, kpl 19.) Persoonallinen varjo kehittyy varhaisissa objektisuhteissa. Se on osa itseä, jota ego kutsuu huonoksi tai pahaksi joko häpeän, sosiaalisten paineiden, perhearvojen tai kulttuuristen asenteiden vuoksi. (Stein 1995.) Varjo edustaa kaikkea sitä, mitä yksilö kieltäytyy näkemästä itsessään ja mikä kuitenkin aina vaikuttaa hänessä, joko suoraan tai epäsuorasti, kuten alhaiset ominaisuudet tai epäsovivat tendenssit.

Kuten kuolemanviettikin, myös varjo pitää nähdä objektisuhdeteorian ja affektiteorian valossa. Muuten nämä käsitteet ovat liian avoimia, lähes runollisia

kuvauksia psyyken funktioista ja sopivat kliinisessä työssä enemmänkin normaalin psykologisen kehityksen hahmottamiseen kuin patologisen kehityksen korjaamiseen.

Jungilaisessa typologiassa varjo samaistetaan vähempiarvoiseen, neljänteen funktioon, mikä on vähiten differentioitunut ja tietoinen psyyken funktioista. Jung kirjoittaa, että vähempiarvoinen funktio on identtinen persoonallisuuden pimeän puolen kanssa. Se on myös ovi tiedostamattomaan. Psykoanalyysin alkutaipaleella tiedostamaton merkitsi kaikkea pahaa ihmisluonteessa: mielisairautta, seksuaalisuutta, tuhoa, viettejä ja vaistoja. Mutta jo *Symbols of transformation* esittää myönteisemmän kuvan tiedostamattomasta. Se voi olla vaarallinen, mutta se on myös transformatiivinen ja luova.

....kaikki mitä tiedän, mutta mitä en ajattele juuri tällä hetkellä; kaikki mistä joskus olin tietoinen, mutta olen nyt unohtanut; kaikki mitä aistini havaitsevat, mutta tietoinen mieleni ei huomaa; kaikki mitä tunnen, ajattelen, muistan, haluan ja teen ilman, että kiinnitän siihen huomiota; kaikki tulevaisuuden asiat, jotka ottavat muotoa minussa ja tulevat joskus tietoisiksi; kaikki tämä tiedostamattoman sisältö. Nämä sisällöt ovat enemmän tai vähemmän kykeneviä tietoisuuteen, tai olivat joskus tietoisia ja saattavat taas tulla tietoisiksi minä hetkenä hyvänsä.
(Jung 1946/1960, 382.)

Varjo, joka koostuu kaikesta siitä, mikä koetaan ei-minäksi, toiseksi, voi olla luovuuden lähde. Se voi projisoitua ulkomaailmaan, ihmisryhmään tai kansallisuuteen. Kaikki tiedostamaton projisoituu. Klassisessa jungilaisessa analyysissä yksilön varjopuolet ovat niitä, jotka ensimmäiseksi kohdataan. Projektiolla on valtava psyykkinen voima, ja se on aina tiedostamaton, tahaton, kuten muutkin arkkityyppiset projektiot. Varjo voidaan kokea autonomisena voimana, joka on egon kontrollin ulottumattomissa. "Projektiot muuttavat

maailman yksilön omien tuntemattomien kasvojen toisinnoksi.” (Jung 1951/1959, para 17.)

Varjoon voi myös samaistua. Yksilö voi samaistua alhaisempien, ei-kehittyneiden persoonallisuutensa osien kanssa. Tämä tapahtuu myös negatiivisessa individuaatiossa. Tiedostamaton idea tai kuva ottaa vallan tietoisuudessa ja synnyttää psykoottisen paisumisen tai depression. (Stein 1995.) Rollo May kutsui tätä 'daimoniseksi' possessioksi. May määrittelee daimonisen seuraavasti:

... mikä tahansa luonnollinen funktio, jolla on voima ottaa valtaansa koko persoona. Seksi ja eros, viha ja raivo ja vallanhimo ovat esimerkkejä. Daimoninen voi olla joko luova tai tuhoava, ja normaalisti se on molempia. Kun tämä voima pääsee valloilleen ja yksi elementti kontroloi koko persoonallisuutta, on kysymyksessä 'daimoninen possessio', psykoosin perinteinen nimitys kautta historian. Daimoninen ei ole entiteetti, mutta se viittaa fundamentaaliin, arkkityyppiseen inhimillisen kokemuksen toimintoon – eksistentiaaliseen todellisuuteen. (May 1969, 123.)

Jokaisella on kyky kokea daimoninen. Daimoninen ei tarkoita pelkästään huippukokemusta tai suuria emootioita: se voi olla asenne tai dominoiva mielentila, ja sellaisena kytkeytyä psykopatologiaan ja persoonallisuusrakenteisiin.

Arkkityyppiset sisällöt voivat ottaa vallan tietoisuudessa ja synnyttää pakkotoimintoja ja -ajatuksia sekä psykoottisia tiloja. (Stein 1995). Ego voi myös paisua ideologian tai itseään suurempien arvojen vaikutuksesta. Se on valmis uhraamaan itsensä näiden sisältöjen vuoksi. Jung kutsuu tätä tilaa mana-persoonallisuudeksi. (Jung 1917/1953, kpl 388.)

Mana-persoonallisuus kuvaa sellaista tilaa, jossa kollektiivinen sisältö valloittaa mielen sillä tavalla, mitä ego ei voi kantaa. Se muistuttaa Rollo Mayn demonista tai identifikaatiota varjon kanssa. David Hewison kirjoittaa arkkityypeistä, jotka eivät ole läpityöskenneltyjä tai psyykkisesti välittyneitä, mutta jotka koetaan suoraan yksilön mielessä ilman valmiuksia sietää emotionaalista myrskyä, jonka ne aiheuttavat. (Hewison 2003.) Mana-persoonallisuuden kokemuksessa tietoisuuteen virtaa uutta energiaa, koetaan mielekkyyttä ja tarkoitusta. Ego voi paisua ja samaistua primitiivisiin sisältöihin ja impulsseihin. (Stein 1995.)

Neuroosit eivät koskaan ole vain yksilöllisesti koettuja – ne ilmenevät sosiaalisesti. Post-jungilaisissa tutkimuksissa tunnetaan sosiaalisen kompleksin käsite. Jung viittasi toiseen maailmansotaan ja natseihin kirjoittaessaan kollektiivisesta varjosta – identifikaatio voi tapahtua myös kollektiivisella tasolla. “Wotan arkkityypin ilmestyminen Saksan kansan kollektiiviseen tietoisuuteen voidaan tulkita psykologisena kompensaatona kansalliselle nöyryytetyksi tulemisen tunteelle ja oman arvon tunteen menetykselle, jotka ovat arkkityyppinen perusta narsistiselle raivolle.” (Stein 1995, 13.)

Arkkityyppinen varjo liittyy pahuuden ongelmaan. Aion-teksteissään Jung korostaa ihmisluonnon kykenevyyttä äärettömään pahuuteen. Ihmisluontoon ei pitäisi suhtautua naiivisti. Ihmisluonnossa on erittäin vaarallisia osia.

Negatiivinen individuaatio

Individuaatio tarkoittaa koko elämän mittaista persoonallisuuden kehittymistä. Jung kirjoitti kahdesta keskeisestä elämänkaaren vaiheesta: ensimmäisestä ja toisesta elämänpuoliskosta. Egon struktuuri ja 'persona' luodaan ensimmäisellä elämänpuoliskolla. Suurin tehtävä silloin on ulkomaailmaan sopeutuminen. Toinen elämänpuolisko keskittyy enemmän merkityksen etsimiseen. Se on keskittymisen ja integraation vaihe.

Erich Neumann (1970) kirjoittaa kolmesta elämänvaiheesta: matriarkalisesta, patriarkalisesta ja individuaalisesta vaiheesta. Stein kutsuu näitä sisällyttävä/hoiva-vaihe, sopeuttava/muokkaava vaihe ja keskittävä/integroiva vaihe. Nämä kehitykselliset vaiheet sisältävät yhteisiä ominaisuuksia ja ongelmia. Kaksi suurinta kriisiä ajoittuu näiden vaiheiden välille, siirtymiin vaiheesta toiseen; ensimmäinen lapsuuden ja varhaisen aikuisuuden välille, toinen keski-ikään.

Marie-Louise von Franz (1990) kirjoittaa negatiivisesta individuaatiosta kivettymisenä. Patsaat ovat symboleita psykologisen kehittymisen pysähtymisestä. Ihmisen psyyke elää suhteessa ja suhteista toisiin ihmisiin. "Olla normaalisti, luonnollisesti ja oikealla tavalla suhteessa ympäröivään ryhmään on yksi välttämätön ehto individuaatio-prosessille(...)Jung korosti aina, että individuaatio-prosessi, joka on voimakkain tarve ihmisessä, toteutuu jokaisen kohdalla, mutta jos sitä ei huomioida tietoisesti, se tapahtuu negatiivisessa muodossa. (...) Voidaan sanoa, että prosessi tapahtuu aina, mutta riippu meidän tietoisesta asenteestamme, onko se tuhoava vai positiivinen." (von Franz 1990, 137.)

Individuaatio-prosessi tapahtuu toisaalta olemalla suhteessa toisiin ihmisiin ja toisaalta sisäisenä kehityksenä. Negatiivisessa individuaatiossa molemmat prosessit häiriintyvät. Grandioosi itse syntyy aina eristyksissä.

David Hewison kuvaa anti-individuaation voimaa. Se hyökkää psykologista kasvua vastaan, ei pelkästään regressiona vaan perverssinä kehityksenä. Myös Bion on tunnistanut tämän voiman, joka on “väkivaltainen, ahne ja kateellinen, raaka, murhanhimoinen ja tuhoava, eikä kunnioita totuutta, ihmisiä tai esineitä.” (Bion 1965, 102.) Hewisonin mukaan anti-individuaatio voi olla monen tekijän tulos. Hänkin kytkee negatiivisen kehityksen varhaisiin suhteisiin.

Siirtymä sisällyttävästä hoivavaiheesta aikuisuuteen edellyttää sankarin ilmestymistä. Tämä siirtymä tapahtuu yleensä 12–21 ikävuoden välissä, mutta erityisesti länsimaissa siirtymä pitenee; se voi lykkääntyä tai jäädä kokonaan tapahtumatta. Tärkein este tälle siirtymälle on inestitoive, jota käsittelin sankarimyytin yhteydessä. “Samaistuminen sankarihahmoon vapauttaa egon regression houkutuksesta ja houkutuksesta palata varhaisempaan riippuvuuteen äidistä.” (Stein 2006, 207.)

Siirtymä voi epäonnistua varhaisen trauman vuoksi. Sankariin samaistumista ei ikinä tapahdu. Inestitoive jää haastamatta, ego pysyy äidissä, ja riippuvuus hoivaavasta ympäristöstä jatkuu. Fantasia säilyy todempana ja houkuttelevampana kuin todellisuus.

Murray Stein viittaa tässä yhteydessä persoonallisuushäiriöiden syntyyn. Rajatilaisessa persoonallisuushäiriössä yksilö toistaa äidistä eron draamaa loputtomasti kaikissa merkittävissä lähisuhteissa. Narsistinen persoonallisuushäiriö kehittyy, kun jäädytään kiinni ensimmäiseen individuaation vaiheeseen. Merkittäviltä lähisuhteilta odotetaan vain ihailua ja peilausta. Narsismin ydin on suhteen katkaiseminen objektiin, toiseen. (Symington 1993.)

Mitä tapahtuu 20–30-vuotiaille miehille, jotka eivät ole onnistuneet siirtymässä aikuisuuteen. Individuaatio torjutaan, kuten Jung kirjoittaa. Yksilö voi olla vaaraton, mutta hän ei ikinä kohtaa oikeaa maailmaa. Hänellä on mahdollisuuksia, mutta kaikki pysyvät mahdollisuuksina. Hän elää fantasiamaailmassa, jota ei ikinä haasteta. Fantasiat voivat olla seksuaalisia, ideologisia tai uskonnollisia. Fantasia kompensoi hänen regressoitunutta olemistaan oikeassa maailmassa. Jos hänen persoonallisuusrakenteensa on narsistinen tai antisosiaalinen, viha voi muuttaa fantasiat tuhoaviksi.

Negatiivinen individuaatio luo omia symboleitaan, se ilmenee tuhoavina symboleina. Kouluampujat jättävät videoita ja manifesteja (van Gerven ym. 2009; Virtanen 2011). Tuhoava ja itsetuhoainen teko voi itsessään olla symbolinen, kuten elokuvateatteri Auroran ampumistapaus vuonna 2012. Negatiivinen individuaatio etsii täyttymystä, itseksi tulemistä, joka voi olla kieroutunutta ja joskus vaarallista.

Johtopäätökset

Breivik sai 21 vuoden vankilatuomionsa 24.8.2012 terrori-iskusta, jossa hän tappoi 77 ihmistä ja haavoitti 242. Keskeistä tuomiossa olivat perustelut.

Tuomion mukaan Breivik oli syyntakeinen, ei psykoottinen. Oikeus tulkitsi Breivikin näkemykset olemassa oleviksi, muiden jakamaksi äärioikeistolaiseksi maailmankatsomukseksi. Hänen tekonsa poliittinen luonne tunnustettiin.

Samalla pahuus tuli lähemmäs meitä. Se ei tullut ulkopuolelta islamilaisesta terrorismista tai mielisairaalta. Se, mitä Utøyalla tapahtui, haastoi psykiatrian, demokratian ja juridiikan ennen näkemättömällä tavalla. Tärkein johtopäätös on eettinen: me luomme hirviöt. Breivik saa kantaakseen yhteisön varjo-projektiot. Se, mikä hänessä on paha, on paha myös meissä.

Tavallaan Breivikin psykopatologia ei ole kiinnostava kysymys. Kernbergin ja Diamondin kuvaukset psykopaattisesta ja pahanlaatuisesta narsismista selittävät murhaajan persoonallisuusrakenteen riittävän hyvin. Ne myös osoittavat, ettei Breivikin teko ollut psykoottinen vaan poliittinen, ideologinen teko. Yhteisöemme ei voi selittää Breivikin maailmankatsomusta tai tekoa kahdella ristiriitaisella psykiatrisella diagnoosilla.

Tietynkaltaiset ideologiat näyttävät kompensoivan narsistisia persoonallisuuden rakenteita. Kun ideologia yhdistyy huonoon itsetuntoon, narsistiseen vammaan, se voi aiheuttaa egon paisumista, grandiositeettia. Sellaisissa tapauksissa ego menettää kyvyn moraalisiin arvioihin. (Stein 1995.) Korkeammat arvot ja ideologia ohittavat normaalit moraaliset kategoriat. Ideologia voi olla vastaus narsistisesti haavoittuneelle egolle – viha ja kipu saavat selityksen ja syyn, ja mikä tärkeintä, löytyy vihollinen.

Äärioikeistolaiset liikkeet näkevät islamin ja multikulturalistit vihollisinaan. Samankaltainen mekanismi toimii liike-elämässä ja ihmissuhteissa esimerkiksi erotilanteissa. Toisen, vihollisen, subjektius kielletään. Kansallisella tasolla mekanismi hyväksytään sodankäynnissä. Mitä infantiilimman ja moraalisesti kehittymättömämmän kulttuurin rakennamme, sitä suurempi riski on, että tämä mekanismi ja toisen subjektisuuden kieltäminen hyväksytään laajemmin.

On myös mahdollista ja melkein välttämätöntä kysyä, ovatko länsimainen kulttuuri ja sen arvot, sekä pohjoismainen hyvinvointivaltio erityisesti epäonnistuneita. Elämmekö sellaisten arvojen keskellä, jotka ovat riski psyykkiselle hyvinvoinnille? Olemmeko niin sisällä systeemissä, ettemme kykene näkemään sen destruktiivista ja moraalisesti kestäväntöntä luonnetta? En usko, että vihollinen on multikulturalismi, mutta onko se jokin muu, mitä emme suostu näkemään?

Jokainen individuaatio ei ole onnistunut. Kuitenkin negatiivinen individuaatio on saanut hyvin vähän huomiota analyttisen psykologian traditiossa. Varjon konsepti on riittämätön kuvaamaan vakavien persoonallisuushäiriöiden psykopatologiaa. Se toimii pikemminkin normaalin psyykkisen kehityksen viitekehyksessä. Se on enemmän metaforinen kuin psykopatologinen käsite – samaa voisi sanoa kuolemanvietistä. Silta psykopatologiaan puuttuu.

Analyttisen psykologian on uusiuduttava nykytutkimuksen mukana, muuten se on dogmi. Jos psykodynaaminen ihmiskäsitys etäännyttyä psykopatologiasta new

age -kauppatavaraksi, se pelaa itsensä pois vakavasti otettavan kliinisen ja psykoterapeuttisen metodin pohjana.

Affektiteoria on monisyinen ja laaja kokonaisuus, jota ei tämä artikkelin puitteissa mahdu riittävästi käsittelemään. Psykopaattisen narsismin liittäminen negatiiviseen maskuliinisen kehitykseen jää alkutekijöihinsä sekä kysymys siitä, miten se ilmenee feminiinisessä kehityksessä. Fantasian merkitystä objektisuhdeteoriassa ja psykologisessa kehityksessä ei myöskään käsitellä. Sankarimyytin pohdinta on rajattu *Symbols of transformation* -teoksessa esitettyyn malliin.

Isä- ja äitihahmo ovat keskeisessä asemassa sankarimyytissä. Näyttää siltä, että erityisesti maskuliininen kehitys on vaikeuksissa kulttuurissamme. Olisi liian yksinkertaista viitata suoraan puuttuvaan isyyteen Breivikin ja Jobsin tapauksissa tai vetää johtopäätöksiä nykyisistä avioerotilastoista. Voitaisiin sanoa, että hoivahahmot (parental figures) ovat keskeisiä, koska kysymyksessä on kehityspsykologinen myytti. Se kuvaa kehityksellistä, sisäistä prosessia, joka on aina traumaattinen. Vanhemmuudessa on aina jokin särö. Sankarin on voitettava vaikeuksia ja suoritettava mahdottomia tehtäviä. Hänen täytyy selvitä sisäisessä ja ulkoisessa maailmassa. Hänen täytyy selvitä seksuaalisuudesta, aggressiivisuudesta ja ikääntymisestä. Hän kohtaa väkivallan, menetykset, perimmäisen epäoikeudenmukaisuuden ja sairaudet. Sankarimyytti kuvaa muuttuvaa elämänvoimaa.

Kirjoitusprosessin loppupuolella näin unen Breivikistä. Hänen rangaistuksensa oli tulla keitetyksi elävältä suuressa padassa. Kollektiivisesti yhteiskunta yrittää käsitellä massamurhaa yksityiskohtaisella, avoimella oikeudenkäynnillä ja psykiatrisilla käsitteillä. Mutta Breivik on myös osa meidän sisäistä subjektiivista maailmaamme. Hän symboloi luottamuksen ja elämän jatkuvuuden tuhoutumista. Hän edustaa pelkoa lähisuhteiden menettämisestä. Yksilöllisellä tasolla meidän on "keitettävä" hänet alkemiallisessa padassa, psykologisessa prosessissa, joksikin muuksi. Eikä ainoastaan häntä, vaan myös meidän oma pahuutemme, jota Breivik symboloi.

Kirjallisuus

- Bion, W. (1963). *Elements of psycho-analysis*. London: William Heinemann Medical Books.
- Bion, W. (1965). *Transformations. Change from learning to growth*. London: William Heinemann Medical Books.
- Breivik, A. (2011). 2083: The European declaration of independency
- Britton, R. (2003). *Sex, death, and the superego*. London/New York: Karnac
- Diamond, S. (1996). *Anger, madness, and the daimonic*. New York: State University of New York Press.
- Diamond, S. (2003). Violence as secular evil: Forensic evaluation and treatment of violent offenders from the viewpoint of existential depth psychology *Journal of Applied Psychoanalytic Studies*, 5 (1), 21–45.
- Diamond, S. (2012). Joran, Casey and psychopathic narcissism: A forensic commentary. *Psychology Today*, January 13. Evil deeds.
- von Franz, M-L. (1970, 1990). *Individuation in fairy tales*. Boston and London: Shambhala Publications.

- Freud, S. (1923/1959). The libido theory. In *Collected Papers*, Vol. 5. New York: Basic Books.
- van Gerven Oei, Vincent W. J., Staal, J. & Schirmacher, W. (2009). *Follow us or die*. New York: Atropos.
- Green, A. (1983). *Narcissism de vie, narcissism de mort*. Paris: Les Editions de Minuit.
- Green, A. (1986/2005). *On private madness*. London: Karnac.
- Hewison, D. (2003). 'Oh Rose, Thou art sick': Anti-individuation forces in the film *American Beauty*. *Journal of Analytical Psychology*, 48, 683–704.
- Husby, T. & Sørheim, S. (2011). *Rettpsykiatrisk erklæring*, 29.11.
- Isaacson, W. (2011). *Steve Jobs*. New York: Simon & Schuster.
- Jung, C.G. (1912/1952) *Collected Works*, volume 5: *Symbols of transformation*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Jung, C.G. (1917/1953) *Collected Works*, volume 7: *Two essays on analytical psychology*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Jung, C.G. (1946/1960) *Collected Works*, volume 8, *On the nature of the psyche*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Jung, C.G. (1951/1959) *Collected Works*, volume 9 II: *Aion, Researches into the phenomenology of the self*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Kernberg, O. (1992). *Aggression in personality disorders and perversions*. New Haven and London: Yale University Press.
- Kernberg, O. (2012). *The inseparable nature of love and aggression*. Washington: American psychiatric Publishing.
- May, R. (1969). *Love and will*. New York: W.W. Norton.
- Neumann, E. (1970). *The origins and history of the consciousness*. New York: Princeton University Press.
- Stein, M. (1995). *Jung on evil*. New Jersey: Princeton University Press.
- Stein, M. (2006). *Individuation*. Teoksessa Papadopoulos, Renos K. (toim.), *The handbook of Jungian psychology*. London: Routledge.
- Steiner, J. (1993). *Psychic retreats. Pathological organizations in psychotic, neurotic and borderline patients*. London: Routledge.

Steiner, R. (2009) On narcissism: the Kleinian approach. *Psychiatric Clinics of North America*, 12, 741–770.

Symington, N. (1993). *Narcissism. A new theory*. London: Karnac Books Ltd.

Virtanen, H. (2011) Minä olen teidän tiedostamattomanne. *Psykoterapia*, 30 (4), 428–435.